

Слободан Јанковић

Вук Лазић¹

КАВКАСКИ ВЕКТОР САВРЕМЕНЕ СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ ТУРСКЕ

Апстракт: Још од распада Совјетског Савеза и стварања нових кавкаских држава, а нарочито након доласка на власт Партије правде и развоја праћеног активнијим наступом на међународној сцени, Кавказ представља један од регионалних приоритета спољне политике Турске. Полазећи од захтевног процеса уздизања Турске у ранг регионалног играча и сложене коњунктуре Кавказа, коју чини комплекс структурних проблема, нерешених и слојевитих спорова и мноштво заинтересованих актера, чланак тежи расветљавању детерминанти и одлика савремене политике Турске према овом региону. У том циљу користиће се историјски наративни метод, дескрипција, анализа садржаја и генерализација.

Развијени политички, економски и енергетски односи и војно савезништво са Азербејџаном, све снажнија сарадња са Грузијом, реализовани и планирани регионални инфраструктурни и енергетски пројекти и изражена дипломатска и војна улога у недавно завршеном рату у Нагорно-Карабаху на директан начин сведоче о значају овог простора и вишедимензионалној и амбициозној регионалној политици Турске. У тој намери, истраживачки фокус биће у

---

¹ Слободан Јанковић, виши научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд. slobodan@diplomacy.bg.ac.rs.

Вук Лазић, истраживач-сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд, vuk.lazic@diplomacy.bg.ac.rs.

Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта „Република Србија и изазови у међународним односима 2021. године“, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду током 2021. године.

највећој мери усмерен ка расветљавању принципа и активности кавкаске политике Турске, укључујући њен ангажман у динамици замрзнутог конфликта и недавно окончаног ратног сукоба у Нагорно-Карабаху, са акцентом на испитивање реакција и могућих одговора регионалних (Руска Федерација и Иран) и локалних актера.

Кључне речи: Турска, Кавказ, Нагорно-Карабах, Руска Федерација, ИР Иран.

Увод

Савремени трендови у међународним односима недвосмислено најављују неизвесно доба глобалног преуређивања, у којем ће оснажени и одлучни међународни актери тежити побољшању позиција и развоју самосталнијих регионалних, па чак и глобалних политика. У сложеним околностима дубоке кризе униполарног поретка приметан је пораст нестабилности, нарочито на оним пољима међународне шаховске табле на којима је дошло до садејства наслеђених и нерешених територијалних спорова и појаве новог маневарског простора, насталог као последице одређеног облика вакуума моћи на регионалном нивоу. Једно од тих поља, свакако је један од региона на коме су поникли неки од најстаријих народа света и на коме је обиље етничких скупина и језика на малом простору и данас сведочанство виталности, сложености и потенцијала за сукобе у кризним временима – Кавказ.

Кавказ је један од темељних праваца или вектора неоосманске политике Турске, још од краја Хладног рата, а нарочито након доласка на власт Партије правде и развоја (2002). Званична Анкара наступа на међународној сцени као један од најодлучнијих и најактивнијих играча. Одлучна и демографски, економски и војно оснажена Турска сагласно принципима неоосманске доктрине, стратешки промишља, развија и све активније и самосталније спроводи политику према регионима Блиског истока, Балкана и Кавказа са продужетком ка Централној Азији.² У другој деценији 21. века Ердоганова Турска долази у сукоб са све већим бројем

---

² Иако географски појам Кавказа обухвата простор северено и јужно од планинског венца Велики Кавказ, у стручној литератури се, као и у овом чланку, под појмом Кавказа првенствено мисли на његов јужни део, познатији као Јужни Кавказ, Транскавказ или Закавказје.

суседа и првобитно локалну интервентну политику (у Ираку) претвара у константу своје политике улогама у „арапском пролећу“, у Сирији, а потом и Либији, те учешћем у порасту напетости у источном Медитерану. Недавни оружани сукоб у Нагорно-Карабаху (јерменски назив: Република Арцах) наметнуо је потребу за дубинским сагледавањем одлика, циљева, ограничења, успешности и перспектива даљег развоја целокупне спољне политике Турске, са фокусом на њен кавкаски вектор. У том светлу, неопходно је расветлити детерминанте политике Турске према Кавказу, укључујући природу, битне одлике и димензије њеног односа са кавкаским државама и најзад реакције и могуће одговоре на политику и недавни ангажман Турске на овом простору, од стране кључних регионалних актера Закавказја – Руске Федерације и Исламске Републике Ирана. У том циљу, истраживачки поступак биће заснован на општенаучним и основним методама, а нарочито на употреби историјског наративног метода, дескрипције, анализе садржаја и генерализације.

Детерминанте спољне политике Турске према Кавказу

Темељном и целовитом разумевању кавкаске политике Турске нужно претходи спознаја њених концептуалних основа, детерминанти и стратегијског усмерења која сведочи о покретачким мотивима, интересима, приоритетним циљевима и евентуалним будућим плановима. У концептуалном аспекту, кавкаска политика Турске заснована је на неоосманској доктрини и геополитичкој визији стратегијске дубине, док је на операционалном нивоу одликује висок степен асертивности, активизма и прагматизма.³

---

³ Први показатељи одлучнијег става Турске видљиви су убрзо након распада СССР-а, нарочито у политици према Азербејџану, која је резултирала јачањем свих аспеката међудржавних односа. Паралелно са тим, приметан је активизам заснован углавном на ангажману неколицине државних институција и невладиних организација. Такође, важно је истаћи да прагматизам представља битну одлику целокупног међународног наступа Турске, док се у оквиру кавкаске политике испољавао најчешће на економском и енергетском плану и кроз поједине дипломатске иницијативе, неретко тактичке природе, спровођене углавном током мандата тадашњег министра спољних послова Ахмета Давутоглуа (Ahmet Davutoğlu) у оквиру политике „нула проблема са суседима“ (2009).

Захваљујући одредницама историјске, цивилизацијске, (гео)политичке и економске природе, регион Кавказа привлачио је значајну пажњу не само Османског царства него и модерне Турске, још од времена Ататуркове кампање (1918), преко хладноратовског раздобља током кога је представљао границу и поље блоковског сучељавања, до постхладноратовске епохе у којој су фрагментација кавкаског геопростора и појава нових држава отворили могућности за спровођење активније и самосталније политике Турске.⁴

Поред историјске одреднице проистекле из вишевековне османске контроле и целокупног (политичког и културног) османског наслеђа кавкаског простора, цивилизацијска и културолошка детерминанта заснована је на религијским, идентитетским и лингвистичким сродностима са појединим кавкаским народима.⁵ Са геостратешког становишта, Кавказ, као предворје источне Анадолије и својеврстан пут ка осетљивом и одвећ нестабилном југоистоку Турске насељеног већински Курдима, представља не само веома значајан и осетљив регион, већ и интегрални правац савременог наступа Турске на међународној сцени.⁶ Наведене одреднице, као дубинске константе кавкаске политике Турске, свој стратегијски израз и практичну вредност добијају у оквиру неоосманске доктрине и историјског и географског чиниоца концепта стратегијске дубине.⁷ Захваљујући

---

⁴ Кавкаска политика током 90-их година била је заснована на промовисању Турске као успешног друштвеног, државног и економског модела и наводним стабилизујућим димензијама њеног регионалног ангажмана. Опширније: Ziya Onis, "Turkey and post-Soviet states: Potential and limits of regional power influence", *Middle East*, Vol. 5, No. 2, 2001, pp. 66-74.

⁵ Иако знатно скромније у односу Балкан и Блиски исток, османско наслеђе Кавказа, религијска, културна, етничка (туркијска) и језичка блискост са Азербејџаном, кавкаско порекло значајног броја Турака (процене иду од 7 до 10 милиона) и муслиманске заједнице у грузијској провинцији Аџарији и делом у Јерменији, представљају основне чиниоце ових детерминанти. Видети: Mitat Çelikpala, "From immigrants to diaspora: Influence of the North Caucasian diaspora in Turkey", *Middle Eastern Studies*, Vol. 42, No. 3, 2006, pp. 423-446.

⁶ Давутоглу износи још ригорознији став: „Ако упоредимо са Балканом – одбрана Истанбула и источне Тракије почиње од Јадрана и Сарајева, а одбрана источне Анадолије и Ерзурума од северног Кавказа и Грозног“. Видети: Ахмет Давутоглу, *Стратегијска дубина*, Службени гласник, Београд, 2014, стр. 77.

⁷ Неоосманску нит најефектније је сажео један од њених водећих промотера неоосманства Ахмет Давутоглу: „Укратко, наша историја је заједничка. Наша судбина

пантуркистичкој супстанци и низу војних, економских и енергетских разлога, простор Кавказа нераскидиво је геополитички повезан са Централном Азијом, што представља важан оквир за разумевање узајамних и синхроних промена политике Турске према овим регионима.⁸

Ипак, током протекле три деценије, поред наведених одредница „дуго трајања“, економска детерминанта са спољнотрговинским и војнотрговинским, инвестиционим, саобраћајним и енергетским аспектом постаје све значајнија, са тенденцијом уздицања у ранг готово преовлађујућег фактора не само кавкаске политике Турске него и укупних регионалних односа на Кавказу.⁹ Управо је енергетски чинилац представљао битну димензију и једно од најактивнијих поља кавкаске политике Турске током 90-их година, у оквиру које се већ тада кроз неоосмански светоназор изнова откривао не само пренебрегнут вишеслојни значај кавкаског простора, него и потреба за вођењем одлучније и самосталније политике према овом региону. Током овог периода обновљено је интересовање, па чак и пробуђен нералан, али потајно и дуго ипчекиван ентузијазам за заузимањем активнијег односа према кавкаском простору. Уједно, у овом

је заједничка. Наша будућност је заједничка. И попут 16. стољећа (...) направит ћемо Балкан, Кавказ, Средњи исток, заједно с Турском, центром свјетске политике у будућности. То је циљ турске вањске политике и ми ћемо то постићи. Ми ћемо реинтегрирати балкански регион, ми ћемо реинтегрирати Средњи исток, ми ћемо реинтегрирати Кавказ на овим принципима регионалног и свјетског мира не само за све нас, него за цијело човјечанство“. Иако се у односу на временски период ове изјаве (2009) Турска суочила са сложенијим међународним окружењем и низом ограничења на унутрашњем и спољнopolитичком плану, наведени извод и даље верно и језгровито осликава суштински неизмењен стратешки менталитет и државно-национално усмерење савремене Турске.

⁸ Синхронизитет активности на политичком, економском и културном плану у оквиру политике Турске према овим регионима потврђују искуства са почетка 90-их и 2000-их, као и савремени тренутак. Више о повезаности Кавказа и Централне Азије у контексту турске политике: Gareth M. Winrow, "Turkey's relations with the Transcaucasus and the Central Asian Republics", *Perceptions*, Vol. 2, March–May, 1996, pp. 129-145.

⁹ Захваљујући резервама нафте и гаса на простору Азербејџана, Каспијског мора и Централне Азије, енергетске игре, нарочито између САД, Русије и других регионалних актера започеле су убрзо по распаду СССР-а. Интензивно надметање конкурентних енергетских пројеката и траса нафтних и гасних коридора представљало је важно поље геополитичког сучељавања и снажан извор нове регионалне динамике.

динамичном периоду, постављене су стратешке основе и правци у то време нове, а сада савремене кавкаске политике, засновани на широком и снажном савезништву са Азербејџаном, вишедимензионалном односу са Грузијом и што широј изолацији Јерменије најчешће кроз потискивање из економских, енергетских и саобраћајних регионалних пројеката.¹⁰

У односу на савремену регионалну коњунктуру и унутрашњи и спољнополитички оквир, из којих проистиче кавкаска политика Турске, уочљиве су условно речено две сличности и једна разлика. Прва сличност видљива је на регионалном нивоу у постојању игре нултог збира у троуглу Турска–Иран–Русија, као и у особеном кавкаском сплету неповерења, напетости, нерешених спорова и других видова регионалних противуречности. Друга сличност односи се на поменуто, суштински непромењено, али концептуално разрађено неоосманско извориште и стратешко усмерење кавкаске политике Турске. Поред новог квалитета руско-турских односа и слабљења утицаја западних актера на Кавказу, суштинску разлику у односу на претходни период обележен претежним ослањањем на САД и ЕУ, одликује појава самосталније, одлучније, агилније, економски оснажене и војно наступљиве Турске, вођене императивом остваривања широке лепезе регионалних циљева на Кавказу кроз обнову старих идеја у новом формату.

Одлике и димензије односа Турске са Кавкаским државама

Поред тога што су на изванредан начин наговестили појаву нове Турске током 90-их година, турско-кавказки односи верно су осликали природу и циљеве актуелног државно-националног наступања и спољнополитичког стремљења Турске. Уједно, они представљају својеврстан барометар

---

¹⁰ Постхладноратовска кавкаска политика Турске може се поделити на: период нервозе и новог промишљања (1989–1990) у којем доминирају два концепта: први који се ослања на савезништво са САД и други у коме доминира неоосманска и пантуркијска оријентација, а који је у промишљеном степену заступао Тургут Озал (Turgut Özal); период евроазијског ентузијазма (1990–1994), период препрека и разочарања (1994–1996) и период обновљеног самопоуздања (1996–2001). Детаљније: Shireen Hunter, "Turkey, Central Asia, and the Caucasus: Ten years after independence", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 1, No. 2, 2001, pp. 1-16.

капацитета, успешности и ограничења њене регионалне политике и ангажмана на Кавказу.

Упркос томе што су смештени у сложен и осетљив стратешки троугао Турска–Русија–Иран и чињеници да су пролазили кроз различите фазе, од пантуркистичке платформе и предлога за успостављањем конфедерације Абулфаза Елчибеја (Əbülfəz Əbülfəz, 1992–1993), до прагматичног и уздржаног периода Хајдара Алијева (Heydər Əliyev), турско-азерски односи задржали су снажну стратешку димензију, засновану на културолошком, политичком и економском чиниоцу.¹¹ Док је прва димензија пуни израз добила кроз и данас жив и присутан слоган „један народ, две државе“, након 90-их година приметан је пораст значаја и обима политичког и економског аспекта међусобних односа. Још од неизвесног постхладноратовског периода односи са Азербејџаном поседују и изражену психолошку димензију, која омогућава Турској да макар у једном аспекту спољне политике савлада анксиозан осећај изолације и угрожености особен за њено стратегијско размишљање.

Континуирана подршка територијалном интегритету Азербејџана у спору око Нагорно-Крабаха представља константу и један од стубова кавкаске политике Турске чији се оперативни чинилац не исцрпљује само у актима декларативне подршке, већ у чврстом и проактивном ставу.¹² С друге стране, две државе увиђају важност и потенцијал економске димензије коју потврђује читав низ реализованих енергетских и саобраћајних пројеката, као и квалитет и обим спољнотрговинске размене и међусобних инвестиција.¹³

---

¹¹ Свакако, стратешка димензија турско-азерских односа не сме да засени постојање једног броја политичких и економских питања која имају потенцијал да произведу неслагања и несугласице. Детаљније о периодима неповерења и криза: Fariz Ismailzade, “Turkey–Azerbaijan: the honeymoon is over”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 4, No. 4, 2005, pp. 67-80; Saban Kardas, “Turkish–Azerbaijani Energy Cooperation and Nabucco: Testing the Limits of the New Turkish Foreign Policy Rhetoric”, *Turkish studies*, Vol. 12, No. 1, 2011, 55-77.

¹² Иако Азербејџан не припада постосманском простору, вреди подсетити да је Османско царство у сутону свог постојања смогло снаге да подржи азерске побуњенике у стварању Мусаватског Азербејџана (1918), док је азерски проблем заузео важно место у потоњем Споразуму СССР-а и Турске (1921).

¹³ На енергетском плану изграђени су нафтовод Баку–Тбилиси–Чејхан (2005) и Транс-анадолски гасовод (2018), док пруга Баку–Тбилиси–Карс (2017) чини важну карику

Почевши од оснивања првог иностраног универзитета у Азербејџану (Qafqaz University, 1993), дубок траг у односима оставила је богата културна и образовна сарадња, утемељена на историјској повезаности, лингвистичкој блискости и особеном осећају припадништва заједничком цивилизацијском кругу. У том светлу могу се сагледати досадашње, као и недавно упућене иницијативе за продубљивањем ове сарадње.¹⁴

Углазни тренд турско-азерских односа пратила је богата војна сарадња, започета још током 90-их година, од споразума из 1992. године који је предвиђао обуку војног кадра, преко протокола из 1996. године који је омогућио обуку медицинског особља и значајну финансијску помоћ Министарству одбране Азербејџана.¹⁵ У наредном периоду, нарочито након 2000. године, захваљујући низу протокола о пружању финансијске помоћи, набавци војне опреме и обуци војног особља, Турска је на себе преузела сложен и опсежан задатак модернизације азербејџанских оружаних снага.¹⁶ Ефекти овог дугогодишњег процеса виђени су и током

евроазијског железничког коридора. Компатибилност економских интереса две привреде и активнија економска политика Турске позитивно су утицали на обим и квалитет трговинске сарадње која је у периоду од 2000–2010. године увећана три пута (са 326 милиона на преко милијарду \$), док је 2019. години износила 4,18 милијарди \$ (2,55 милијарди увоза наспрам 1,63 милијарди извоза). Видети: Aras Bülent and Akpınar Pinar, "The relations between Turkey and the Caucasus", *Perceptions*, Vol. 16, No. 3, 2011, pp. 56; Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, Economic Relations between Turkey and Azerbaijan, <https://www.mfa.gov.tr/economic-relations-between-turkey-and-azerbaijan.en.mfa>, accessed: 10/05/2021. Важан сегмент размене чини увоз нафте и нарочито гаса који подмирује 20% од укупне турске потрошње овог енергента. Видети: Nuran Erkul, "Turkey's gas imports from Iran see sharp fall in 2020", *Anadolu Agency*, 26.02.2021, <https://www.aa.com.tr/en/energy/energy-diplomacy/turkeys-gas-imports-from-iran-see-sharp-fall-in-2020/31999>, accessed: 10/05/2021. Изузетно значајан аспект економских односа чине турске инвестиције у Азербејџан (11 милијарди \$) и азерске инвестиције у Турску (19,5 милијарди \$). Видети: Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, <https://www.mfa.gov.tr/economic-relations-between-turkey-and-azerbaijan.en.mfa>, accessed: 10/05/2021.

¹⁴ Merve Yildizalp Ozmen, "Turkey, Azerbaijan agree to deepen cultural cooperation", *Anadolu Agency*, 02.03.2021, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-azerbaijan-agree-to-deepen-cultural-cooperation/2162570>, accessed: 10/05/2021.

¹⁵ Mehmet Fatih Öztarsu, "Military relations of Turkey and Azerbaijan", *Strategic Outlook*, Vol. 1, No. 2, 2011, pp. 70-85.

¹⁶ Тадашњи министар одбране Турске Веџди Гонул (Vecdi Gonul) изнео је податак да је Турска до 2010. године пружила око 200 милиона долара војне помоћи Азербејџану.

недавног сукоба у Нагорно-Карабаху. С тим у вези, вреди указати и на тренд пораста војнотрговинске размене и јачања сарадње између наменских индустрија, интензивирајући нарочито током протеклих година.¹⁷ У светлу недавних сукоба у Нагорно-Карабаху посебну пажњу привукла је набавка турских беспилотних летелица Bayraktar TB2, који су се према наводима председника Хајдара Алијева показали као важан фактор војне победе.¹⁸

За разлику од турско-азерских односа, изостанак културолошке симбиозе, слабија економско-енергетска компонента и снажан руски геополитички чинилац у значајној мери су утицали на обим и квалитет турско-грузијских односа. Имајући у виду ове околности, Турска је уз ослањање на западни чинилац и сопствену политичку вештину пронашла начин да преузме важну улогу у модернизацији, обуци и опремању оружаних снага Грузије, спровођених чак и током рата у Абхазији и Јужној Осетији. Такође, Турска је била носилац пројекта ревитализације стратешки значајног аеродрома у Тбилисију.¹⁹

Видети: "Turkey–Azerbaijan Military Cooperation Deepens to the Tune of \$200 Million", *Asbarez*, 12.05.2010, <https://web.archive.org/web/20150402113814/http://www.artsakank.com.cy/en/news/general/2010/turkey-azerbaijan-military-cooperation-deepens-tun>, accessed: 10/05/2021. Такође, захваљујући протоколу (2000) и финансијској помоћи Турске основана је једна од најзначајнијих институција за обуку официјерског кадра –Центар за обуку и образовање Оружаних снага Азербејџана.

¹⁷ Непосредно уочи сукоба у Нагорно-Карабаху, обим војно-трговинске размене у првих девет месеци 2020. године износио је 123 милиона долара, што је шест пута више у односу исти период 2019. године (20,7 милиона долара). Видети: Есе Toksabay, "Turkish arms sales to Azerbaijan surged before Nagorno-Karabakh fighting", *Reuters*, 14.10.2020, <https://www.reuters.com/article/armenia-azerbaijan-turkey-arms-int-idUSKBN26Z230>, accessed: 10/05/2021.

¹⁸ Хајдар Алијев истиче да су турске беспилотне летелице допринеле уништењу око милијарду долара вредног јерменског војног наоружања и опреме. Видети: Haber Merkezi, "Aliyev says Azerbaijan destroyed \$1 bln worth of Armenian equipment using Turkish drones", *Yeni Şafak*, 15.10.2020, <https://www.yenisafak.com/en/video-gallery/news/aliyev-says-azerbaijan-destroyed-1-bln-worth-of-armenian-equipment-using-turkish-drones-2205102>, accessed: 10/05/2021.

¹⁹ Споразум о војној и одбрамбеној сарадњи (1997) омогућио је већу улогу Турске у модернизацији оружаних снага и обнови војне инфраструктуре, што је крунисано ревитализацијом симбола грузијске независности и стратешки значајне авио базе Мамеули (2001), чија је вредност износила 1,5 милиона долара. Видети: Mithat Celikpala, "From A Failed Satate To A Weak One? Georgia And Turkish-Georgian Relations", *The Turkish Yearbook of International Relations*, Vol. 36, 2005, p. 191.

Постепен и континуиран развој свих аспеката међудржавних односа, започет брзим признањем независности Грузије (1991), настављен потом кроз пружање подршке њеним спољнополитичким циљевима – очувању територијалног интегритета и чланству у НАТО, резултирао је уздизањем турско-грузијских односа на стратешки ниво.²⁰ На економском плану, поред заједничког учешћа у реализацији кључних регионалних пројеката запажена је интензивна трговинска размена и изузетан скок турске инвестиционе активности. Турска већ дужи низ година заузима место првог трговинског партнера Грузије, док турске инвестиције заузимају друго место у укупним страним инвестицијама грузијске привреде.²¹ Интензива економска сарадња институционализована је на другој седници Савета за стратешку сарадњу на високом нивоу (2017) на којој је договорено успостављање Заједничког комитета за трговину, који је до сада одржао низ важних састанака.²² Генерално гледано, због низа наведених специфичности, односи са Грузијом представљају својеврсни лакмус папир успешности, ограничења и изазова са којим се суочава неоосманска кавкаска политика Турске.²³

---

²⁰ Иако су турско-грузијске односе обележили периоди захлађења узрокованог најчешће руско-турским зближавањем или повременом подршком Турске муслиманској заједници Ахбаза, ове епизоде нису озбиљније угрозиле стратешки карактер њихових односа и сарадње.

²¹ Током последњих година, трговинска размена бележи стални раст, закључно са 2020. годином када је износила 1,6 милијарди \$, од чега готово 80% отпада на турски увоз. Видети: "Georgia's Foreign Trade in 2020", *Civil Georgia*, 20.01.2021, <https://civil.ge/archives/391924>, accessed: 10/05/2021. Још бржи раст бележе директне инвестиције које су у периоду 2014–2019 порасле за више од 300%, са 72 на 236 милијарди долара или 20% удела у укупним страним директним инвестицијама. Видети: "UK, Turkey, Ireland – Georgia's top investing countries in 2019", *Agenda*, 10.03.2020, <https://agenda.ge/en/news/2020/725>, accessed: 10/05/2021.

²² Видети: Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, <https://www.mfa.gov.tr/economic-relations-between-turkey-and-georgia.en.mfa>, accessed: 10/05/2021.

²³ Поред чињенице да се одвијају у деликатном контексту и под будним оком Русије, турско-грузијски односи оптерећени су и неоосманским императивном заштите и промовисања османског наслеђа, о чему је верно сведочила жива дебата и напетости изазване предлогом муслиманске мањине за обновом џамије султана Абдул Азиза у Аџарији (2016). Детаљније: Giorgi Menabde, "Restoration of Aziz Mosque in Adjara Reignites Debate Over Ottoman Legacy in Georgia", *The Jamestown Foundation*, 08.02.2016, <https://jamestown.org/program/restoration-of-aziz-mosque-in-adjara-reignites-debate-over-ottoman-legacy-in-georgia/>, accessed: 10/05/2021.

Посматрано са регионалног становишта, приметна је намера Турске да прво геоекономски, а потом и геополитички обједини азерски, грузијски и турски чинилац, кроз разноврсне формате и регионалне облике сарадње.²⁴ Стратешку димензију и виталност ове намере потврђује и недавно упућен позив министра спољних послова Мевлута Чавушоглуа (Mevlüt Çavuşoğlu) представницима Азербејџана и Грузије за одржавањем састанка у оквиру постојећег трилатералног механизма.²⁵ У циљу продубљивања међудржавних односа и приближавања политичких ставова постигнут је додатни квалитет у односима са Азербејџаном (2010) и Грузијом (2011), кроз успостављање механизма особеног турској дипломатији – Савета за стратешку сарадњу на високом нивоу.

На крају, сасвим супротно од односа са Азербејџаном и Грузијом, туробно историјско наслеђе, вековно ривалство и дијаметрални ставови о кључним регионалним питањима негативно су утицали на развој турско-јерменских односа, чему је у великој мери допринела и неоосманска оријентација спољне политике Турске, праћена неретко и агресивним ставом према јерменском чиниоцу на Кавказу.²⁶ Иако су две државе уз свесрдну подршку западних актера и у склопу политике „нула проблема са суседима“ отпочеле нормализацију односа кроз потписивање Протокола о успостављању дипломатских односа и Протокола о развоју билатералних односа (2009), ови акти никада нису дочекали ратификацију и пуну примену. У наредном периоду постало је очигледно да поред озбиљних концептуалних аномалија и изазова насталих у турско-азерско-јерменском

---

²⁴ На иницијативу Турске, између три државе потписана је Трабзбонска декларација (2012) која је поставила основе за одржавање редовних састанака начелника генералштабова и министара спољних послова ових држава. Први од укупно осам састанака трилатералног механизма одржан је у Тбилисију (2014), док је први састанак министара спољних послова одржан 2018. године у Бакуу. Видети: Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-georgia.en.mfa>, accessed: 10/05/2021.

²⁵ Видети: “Turkey-Azerbaijan-Georgia summit to boost strategic partnership”, *Daily Sabah*, 17.02.2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-azerbaijan-georgia-summit-to-boost-strategic-partnership>, accessed: 10/05/2021.

²⁶ Турска је Јерменији наметнула својеврсну економску изолацију и трговинску блокаду, која је у већем или мањем степену на снази још од 90-их година. Поред тога, Турска је вешто искористила своју повлашћену геополитичку позицију да изолује Јерменију из регионалних енергетских и саобраћајних пројеката.

троуглу, маневар нормализације и политика „нула проблема са суседима“ нису били израз ни искрене жеље ни воље за историјским помирењем, већ брижљиво осмишљен и срачунат тактички потез турске дипломатије.²⁷

Нагорно-Карабах: Манцикерт 21. века?

Још од распада Совјетског савеза, један од најкомплекснијих и најинтензивнијих спорова и извор континуиране нестабилности на Кавказу представља нерешено политичко и правно питање статуса Нагорно-Карабаха (јерменски назив: Република Арцах). Сложена и деликатна природа овог не само јерменско-азерског, већ и ширег регионалног проблема обухвата неколико димензија – од историјске, културолошке и етничке, преко територијалне и правне до геополитичке.²⁸ Досадашњи покушаји решавања статуса Нагорно-Карабаха имали су своје недовољно успешне дипломатске епизоде вођене најчешће у формату Минске групе, али и туробне оружане и ратне периоде.²⁹

Због великог значаја овог проблема, као и интересовања и присуства већег броја разноврсних актера, Нагорно-Карабах представља својеврсни тест регионалне снаге, способности и вештине Турске. У контексту динамике и еволуције њене кавкаске политике, важну тачку означава последњи ратни сукоб на овом простору који се одиграо између Азербејџана и Републике Арцах, уз подршку Јерменије, у периоду од 27. септембра до 10. новембра 2020. године. Већ у другој недељи, када је оружани сукоб прерастао у рат,

---

²⁷ Више о геополитици негирања јерменског проблема као дубинској константи унутрашње и спољне политике Турске: Tunç Aybak, "Geopolitics of Denial: Turkish State's 'Armenian Problem'", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol. 18, No. 2, 2016, 125-144.

²⁸ Више о димензијама сукоба у Нагорно-Карабаху: Behlül Özkan, "Who gains from the "no war no peace" situation? A critical analysis of the Nagorno-Karabakh conflict", *Geopolitics*, Vol. 13, No. 3, 2008, pp. 572-599.

²⁹ Први рат за Нагорно-Карабах (фебруар 1988 – мај 1994) вођен између Јерменије и Азербејџана, окончан је уз посредовање Руске Федерације. Победу Јерменије пратило је проглашавање Републике Арцах и заузимање шест региона на око 9% територије Азербејџана. Током сукоба страдало је 20.000 људи, док је преко милион расељено. У наредне три деценије забележен је низ кршења примирја, од којих је најозбиљније представљао оружани сукоб из 2016. године.

оружане снаге Азербејџана заузеле су велику територију Нагорно-Карабаха, фокусирајући своје наступање ка југозападу, у правцу азербејџанске енклаве Нахчиван (Нахџиван), док су у последњим данима претили чак и заузимањем главног града ове регије Степанакерта (Step'anakert). Ратна дејства окончана су примирјем потписаним између председника Азербејџана, Јерменије и Руске Федерације. Споразум је озваничио велике територијалне губитке за јерменску страну, укључујући нарочито значајне југозападне делове Нагорно-Карабаха. За разлику од Азербејџана коме је захваљујући одредбама споразума омогућено успостављање слободног коридора са енклавом Нахчиван, преостали део Нагорно-Карабаха под контролом Јермена везу са матицом Јерменијом задржао је само преко изузетно уског коридора Лачин (Lachin, 5 km), који ће обезбеђивати руска мировна мисија. На овај начин драстично је умањена дубина одбране и ограничене комуникацијске везе преосталих јерменских територија чиме је стратешки решена судбина овог региона, осуђеног на постепену интеграцију у Азербејџан.³⁰

Уочи, током и након недавног ратног сукоба Азербејџан је уживао изузетно снажну и разноврсну, па чак и нескривену подршку Турске, како на политичком и дипломатском, тако и на војном плану. Политичка подршка огледала се у континуираној, експлицитној и изричитој потпори азербејџанској страни, праћеној неретко наметљивим заштитничким ставом и самопроглашеном мисијом међународног промовисања азерског становишта и неопходности брзог решавања овог проблема. Поред тога, Турска се из вишедеценијске позиције пасивне, али заинтересоване стране, појавила прво у новој улози равноправног и активног учесника, а непосредно пре избијања сукоба чак и као својеврсни политички подстрекач и промотер нове регионалне динамике.³¹ У том контексту, на појавном плану видљива је педантно осмишљена, срачуната и агилна, а

---

³⁰ Са војног и геостратешког становишта изузетно квалитетну анализу даје Небојша Вуковић, „Случај Арцаха и одбрана Р. Српске (1)“, *Нови Стандард*, 24.11.2020, <https://standard.rs/2020/11/24/slucaj-arcaha-i-odbrana-r-srpske-1/>, приступљено: 10/05/2021.

³¹ Већ на почетку сукоба Ердоган је пружио подршку „братском и пријатељском“ Азербејџану и операцији „одбране сопствених територија и ослобађања Нагорно-Карабаха“. „What's Turkey's role in the Nagorno-Karabakh conflict?“, Patrick Keddie, *Al Jazeera*, 30.10.2020, <https://www.aljazeera.com/features/2020/10/30/whats-turkeys-role-in-the-nagorno-karabakh-conflict>, accessed: 10/05/2021.

испоставиће се и успешна активност турске дипломатије непосредно учи, током и након ратних дејстава у Нагорно-Карабаху.³²

На војном плану Турска је као носилац процеса модернизације оружаних снага предузела низ значајних и сложених активности – од пружања војне и логистичке помоћи до припреме, обуке и подизања борбених способности и капацитета оружаних снага Азербејџана, о чему сведоче развијена војна сарадња, богате мисије турских саветника и бројне реализоване војне вежбе.³³ Уједно, Турска је предузела и низ конкретних корака, учи и током самог сукоба у Нагорно-Карабаху – од извоза војне опреме и наоружања до како се чини све документованијих доказа о регрутовању и транспорту џихадистичких добровољаца, претежно са сиријског ратишта.³⁴

Захваљујући ангажману у Нагорно-Карабаху, Споразуму о примирју и Меморандуму о разумевању са Руском Федерацијом, Турска се на ширем међународном плану афирмисала као поуздан и истрајан савезник, док се на регионалном нивоу наметнула као снажан актер, са растућим

---

³² Непосредно након избијања првих оружаних сукоба, Министарство одбране и Министарство спољних послова Републике Турске издали су одвојена саопштења пуна подршке, док је министар спољних послова Чавушоглу током трајања ратних дејстава уприличио посету Бакуу. Видети: "Visit of Foreign Minister Mevlüt Çavuşoğlu to Azerbaijan", *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs*, 06.10.2020, <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-azerbaycan-i-ziyareti-6-10-2020.en.mfa>, accessed: 10/05/2021. Такође, учи, током и након рата у Нагорно-Карабаху турска дипломатија, у циљу пружања дипломатске подршке азерском становишту, реализовала је пажљиво осмишљене посете државама Кавказа и Централне Азије.

³³ Више о Турској као носиоцу тродеценијског процеса модернизације оружаних снага Азербејџана и пресудном значају његових тековина за азерску победу у Нагорно-Карабах: "Turkey's Overlooked Role in the Second Nagorno-Karabakh War", Haldun Yalçınkaya, 21.01.2021, *The German Marshall Fund of the United States*, <https://www.gmfus.org/publications/turkeys-overlooked-role-second-nagorno-karabakh-war>, accessed: 10/05/2021.

³⁴ Јерменски извори наводе да је током акутне фазе рата Азербејџан посетила висока и бројна делегација турских војних саветника, док је у наредним данима у Бакуу слетело више турских теретних авиона. Видети: „Вахан Јегиазарјан – Јулски рат Јерменије и Азербејџана“, Филип Живановић, *Печат*, 24.07.2020, <http://www.pecat.co.rs/2020/07/vahan-jegiazarjan-julski-rat-jermenije-i-azerbejdzana/>, приступљено: 10/05/2021.

политичким утицајем и оснаженим војним присуством.³⁵ У том контексту, неопходно је размотрити последице ове политике на стратешке позиције других регионалних сила, а пре свега на односе моћи унутар деликатног кавкаског троугла: Русија–Иран–Турска.

Реаговање Русије и Ирана на ангажман Турске на Кавказу

Русија и Иран, уз Турску, као наследнице ранијих царстава, традиционално се боре за утицај или непосредну власт над простором данашњих јужнокавказских земаља. Деловање ових држава као и ванрегионалних Сједињених Држава и Велике Британије, те постепено снажење Кине у ширем подручју Централне Азије и периферно на Транскавказу, назива се и новом Великом игром.³⁶ Према аналитичару Министарства одбране Уједињеног Краљевства Метјуу Едвардсу (Matthew Edwards) у питању је „такмичење за утицај, моћ, хегемонију и зараду у Централној Азији и на Транскавказју“.³⁷

Иран и Русија имају дуго искуство владања овим просторима или њиховим деловима. Наследница некадашње Персије пружа се дуж јужног обода Кавказа, док Русија обухвата северни део тог физичко-географског региона. Повлачење једног Руског царства са јужног Кавказа није довело, као у ранијим епохама, до проширења територије наследница других двају царстава – Персијског и Османског. Оно што се десило прилагођено је савременим приликама, тако је настало надметање ових земаља за утицај,

---

³⁵ Иако је Споразумом предвиђено размештање искључиво руских мировних снага, Турска је захваљујући Меморандуму о разумевању са Руском Федерацијом, обезбедила војно присуство кроз учешће у Заједничком надзорном центру, смештеном у регији Агхдам, из којег ће две државе надгледати примирје. Видети: “Turkey, Russia to jointly monitor Karabakh peace deal”, Burak Bir and Jeyhun Aliyev, *Anadolu Agency*, 11.11.2020, <https://www.aa.com.tr/en/azerbaijan-front-line/turkey-russia-to-jointly-monitor-karabakh-peace-deal/2040141>, accessed: 10/05/2021.

³⁶ На тему Велике нове игре књигу је написао Александар Гајић, *Нова велика игра: геополитичко надметање у каспијском подручју*, Нова српска политичка мисао, Београд, 2009, стр. 215.

³⁷ Matthew Edwards, “The New Great Game and the new great gamers: disciples of Kipling and Mackinder”, *Central Asian Survey*, Vol. 22, No. 1, 2003, p. 85.

тј. економски и политички уплив у три сада независне републике. Свакако, осим Турске, Русије и Ирана ванрегионални играчи, прво САД а потом и Кина, имају различит степен утицаја и интереса у наведене три кавкаске земље. Штавише, амерички утицај је знатно снажнији у Грузији, док у Азербејџану и Москва и Вашингтон имају одређени утицај који варира зависно од низа фактора.

Обликовање посебног азерског идентитета током Совјетског Савеза поставило је основе за евентуални утицај на унутрашњу политику Ирана преко изузетно бројне азерске, односно туранске мањине у тој земљи.³⁸ Можда је циљ био и отуђење од Турске. У сваком случају, од распада СССР и постепеног, али константног јачања сарадње између власти Исламске Републике и енергетских гиганата и власти Русије, с друге стране, и Москва и Техеран били су заинтересовани да не дозволе доминантан утицај неке треће земље на овај простор. Тако су њихови интереси дошли у сукоб са турским још почетком деведесетих.

Русија

Стални интерес Русије је контрола простора бившег Совјетског Савеза или како се то данас назива *ближње зарубежје – унутрашње* (Пророковић) или *блиско иностранство* (Тадић).³⁹ У овај простор свакако

---

³⁸ Туркофоно становништво данашњег Азербејџана и околине сматрано је до тридесетих година 20. века Турцима. У царској Русији су називани Татарима, а потом у Совјетском Савезу опет Турцима. Као конститутивни народ ССС Азербејџана проглашени су као Азери тек 1937. године, вероватно због потребе Москве да подели турски идентитет. Видети: Harun Yilmaz, "The Soviet Union and the Construction of Azerbaijani National Identity in the 1930s". *Iranian Studies*, Vol. 46, N. 4, 2013, pp. 511–533. Детаљније видети: Yusuf Özcelik, "Development and Establishment of Political Identity in the Republic of Azerbaijan", *Euxeinus. Governance and Culture in the Black Sea Region*, No. 9 – 03, 2013, pp. 27–28. Сам назив Азербејџана потиче из арапског искривљавања персијског назива провинције, а који води порекло од персијског племића Атропата.

³⁹ Душан Пророковић руски појам преводи као унутрашње иностранство: Душан Н. Пророковић, „Улога Шангајске организације за сарадњу у промени равнотеже снага у Централној Азији“, *Политика националне безбедности*, Београд, Година IX, Вол. 15, бр. 2/2018. стр. 84; Dejan Tadić, „Primena koncepta meke moći u ruskoj spoljnoj politici u 21. veku“, *Međunarodna politika*, Vol. LXVIII, br. 1, 2016, str. 112-132.

спада и Јужни Кавказ. Земље које окружују Русију или се налазе близу њених граница су занимљиве за планере руске, али и антируске политике у Вашингтону и Лондону. У том смислу, западна подршка властима у Кијеву повезана је и са њиховом политиком према Јужном Кавказу. Такође, управо ради предупредивања даљег притиска на сопствену територију, али и ради задржавања, учвршћења и проширења сопственог утицаја Русија предузима низ мера према земљама Јужног Кавказа.

Јерменија је чланица обе важне организације дела земаља насталих распадом СССР, и Евроазијског економског савеза (Евразийский экономический союз) и Организације уговора о колективној безбедности (Организация Договора о коллективной безопасности – ОДКБ), док Грузија и Азербејџан нису чланице ниједне од њих. Она је и чланица Заједнице независних држава (Содружество Независимых Государств), која има мању оперативну важност од две претходно наведене организације. Грузија је иступила из њеног чланства дефинитивно 2008. године након рата у Осетији, док је Азербејџан држава чланица.

Вишегодишње непријатељство Грузије, од „револуције ружа“ и доласка Михаила Саакашвилија на власт, у сарадњи са израелском, француском и америчком војском довело је до шестодневног рата августа 2008. године.⁴⁰ Плодови истог су продубљивање лоших руско-грузијских односа и руско признавање Јужне Осетије и Абхазије као независних држава. Како Грузију тада, тако је Азербејџан 2020. године савременим наоружањем снабдевао Израел, док је Турска у азербејџанском случају имала запажену улогу. Рат из 2008. допринео је лошијим односима Русије и Грузије и прекиду могућности да се кроз подршку, али не и признање Јужне Осетије и Абхазије, делује на унутрашњу политичку сцену Грузије или барем на њене спољнополитичке циљеве. Он је био претходница отварања украјинског питања и избијања грађанског рата у тој земљи 2014. године који је подстакла пре свега америчка администрација.⁴¹ У случају азербејџанско-јерменског рата 2020.

---

⁴⁰ О помоћи Израела Грузији и сарадњи те земље са Западом видети у књизи: Giacomo Gabellini, *La parabola: Geopolitica dell'unipolarismo statunitense*, Anteo Edizioni, Vicenza, 2012, pp. 303.

⁴¹ У неизвесним данима који су пратили украјинска дешавања о улози различитих актера, и посебно о значају америчке спољне политике (сигурно и обавештајног деловања) сведочио је и транскрипт са чувеним коментаром Викторије Нуланд

поремећај вишедеценијског дипломатског балансирања Русије није довео до прекида политичког утицаја Москве у некој од сукобљених земаља. Парадоксално звучи, али резултати рата су ишли на руку Русији. Како?

Јерменија је готово од оснивања 1991. делом дуговала Русији свој опстанак, конкретно руској војсци. Али, обојене револуције, тј. са Запада подстакнуте политичке промене у другим земљама су, као и у Јерменији, довеле до владавине власти које су настојале да остваре што боље односе са САД и у случају постсовјетских држава, са Израелом. У том смислу, „плишана револуција“ у Јерменији, која је започета априла 2018. године, довела је до бољих односа са паравладиним и наводно филантропским организацијама Отвореним друштвом, Европском задужбином за демократију, Националном задужбином за демократију, УСАИД и амбасадама (the European Endowment for Democracy (EED), National Endowment for Democracy, Open Society Foundation, UNDP, USAI). До тада је Русија као копредседавајућа Минске групе (од 1994. године), која је формално настојала да на миран начин реши јерменско-азербејџански сукоб, могла да обезбеди политички утицај у обе земље, примарно у Јерменији а онда и у Азербејџану. Ослањање садашњег премијера, Јерменија Никола Пашињана, на Запад довео је у питање постојећу премоћ Москве у каспијској земљи, малене површине, али величанствене историје. Губитак контроле над Арцахом или Нагорно-Карабахом и претварање једног његовог дела у аутономију унутар Азербејџана уз губитак већег дела претходно контролисане територије на тлу некадашње Совјетске Социјалистичке Републике Азербејџана, није утицао на смањење уплива Русије. Али, посредничка улога Москве у договору о прекиду ватре између Бакуа и Степанакерта, тј. Јеревана, довела је до доласка руске војске на територију Азербејџана. То се десило у складу са заједничком Изјавом председника Азербејџана, Русије и председника владе Јерменије, којом је најављен прекид ватре у ратним дејствима на територији Азербејџана, тј. одметнуте републике Нагорно- Карабах (Арцах).⁴² Овај документ предвиђа

(Victoria Nuland) на рачун Европске уније. “Ukraine crisis: Transcript of leaked Nuland-Pyatt call”, *BBC*, 07.02.2014, <https://www.bbc.com/news/world-europe-26079957> accessed: 24/4/2021.

⁴² „Заявление Президента Азербайджанской Республики, Премьер-министра Республики Армения и Президента Российской Федерации“, *Президент России*, 10.11.2020, <http://kremlin.ru/events/president/news/64384>, приступ: 24/03/2021.

размештај 1.960 руских војника са пратећом логистиком који обезбеђују везу између Нагорно-Карабаха (у оквиру Азербејџана) и Јерменије и саму територију аутономије (чл. 3 Изјаве). Не само да јерменски пораз и руска интервенција тек по паду више од половине територије коју је контролисао непризнати Нагорно Карабах, нису довели до пада руског утицаја у Јеревану, него је уздрмани премијер у марту позвао Русију да ојача своје војно присуство и то на граници према Ирану.⁴³

Односи Русије са Азербејџаном су посебно важни због чињенице да та земља излази на Каспијско море преко кога има везу са Централном Азијом. Тако, енергетска богатства на територији и у водама које контролише власт у Бакуу представљају тек део потенцијалне енергетске важности те земље. Наиме, Азербејџан већ дуго, заједно са Турском, настоји да представља и транзитну земљу за туркменистански гас ка Европи. Међутим, и Русија и Кина увозе значајне количине гаса из те земље, чиме предупредују да тај потенцијал Азербејџана постане и ефективан.⁴⁴

Као што се види на мапи осим нафтовода Баку–Новоросијск сви остали цевоводи (нафтни и гасни) иду из Азербејџана, преко Грузије, а онда углавном у Турску. Ово заобилажење Јерменије је истовремено и заобилажење Русије. Али, од како су се руске снаге распоредиле и у другој јужнокавказској држави (све и да је то на само пет година) влада у Бакуу мора да рачуна на још јачи руски фактор.

Иран

Исламска Република Иран је пред крај Хладног рата окончала осмогодишњи рат са Ираком (1988), добила новог Ајатолаха – Врховног верског вођу Али Хамнеија (Sayyid Ali Hosseini Khamenei) и прагматичног председника Акбара Рафсанџанија (Akbar Hashemi Rafsanjani). То је уз повлачење Совјета из Авганистана (почетком 1989) створило претпоставке

---

⁴³ "Russia Reinforces Area In Armenia Close To Azeri And Iranian Border", *Iranintl.com*, 03.05.2021, <https://iranintl.com/en/iran-in-brief/russia-reinforces-area-armenia-close-azeri-and-iranian-border>, accessed: 8/5/2021.

⁴⁴ „Газпром“ намерен закупать в Туркменистане больше газа“, *Arzum News*, 29.01.2021, <https://arzuw.news/gazprom-nameren-zakupat-v-turkmenistane-bolshe-gaza>, accessed: 03/05/2021.

за боље односе Москве и Техерана. Распад СССР-а је потенцијално дао прилику Ирану да шири утицај на Јужни Кавказ, тј. да започне сарадњу са новим партнерима.⁴⁵ У том контексту, када је Азербејџан у питању, треба се подсетити, како је напред наведено, да су Азери заправо Турци и да говоре турским дијалектом. Тачно је да су они већином шиитски муслимани, под утицајем дуге владавине иранске династије Сафавида (вероватно турског порекла), али то није довело до тешње сарадње са званичним Техераном.

Међутим, Иран још од почетка деведесетих година 20. века сарађује тешње са Јерменијом, која такође има дијаспору у Ирану. Јерменско савезништво са Русијом и Азербејџанско делимично ослањање на Запад и на Турску, условили су и ирански однос у региону. Руско и турско јачање на Кавказу Иран покушава да надомести сарадњом са Русијом другде (у Сирији) и наставком добрих односа са Јерменијом.

Закључак

Карактеристике, активности и резултати кавкаске политике и комплексна улога у недавном рату у Нагорно-Карабаху потврђују да неоосманизам остаје дубинска константа или стална детерминанта целокупне спољне политике Турске, укључујући њен кавкаски вектор који на таласу све изгледнијег решавања једног од најсложенијих регионалних проблема тежи да формулише наредне циљеве усмерене првенствено ка стварању нове коњунктуре Кавказа и постављању основа за снажнији наступ на међународној сцени. Ипак, уколико се упореде високо постављени циљеви и остварени резултати, као и реакције регионалних актера попут Руске Федерације и ИР Ирана може се закључити да су прилично преурађене прогнозе о Турској као главном играчу на Кавказу, чини се у истој оној мери као и неутемељене процене о њеној ирелевантности и споредној улози на овом простору. Деловање других

---

⁴⁵ Више новим мултилатералним облицима сарадње Ирана са алтернативним силама попут Русија и Кине: Јованка Кувекаловић-Стаматовић, „Интеграциони пут Ирана на евроазијском простору“, *Интеграциони процеси у Евроазији* (ур. Душан Пророковић и Ана Јовић-Лазих), Институт за међународну политику и привреду, 2019, стр. 163-190.

актера представља варијаблу која у већој или мањој мери условљава и домете ове детерминанте турске политике.

На крају, посматрано из историјске перспективе, и са европског па чак и српског становишта, отрежњујуће звучи драматично упозорење јерменског премијера Никола Пашињана који Јерменију означава као „линију фронта цивилизације“, а Јермене на Јужном Кавказу као „последњу препреку експанзији Турске на север, југоисток и исток“, закључујући да њени ангажмани у суседним регионима, као и на самом Кавказу, „показују империјалистички карактер политике Турске чије су акције усмерене на обнављање Турског царства“.⁴⁶

Библиографија

- Aybak, Tunç, “Geopolitics of Denial: Turkish State’s ‘Armenian Problem’”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol. 18, No. 2, 2016, 125-144.
- Bir, Burak, and Aliyev, Jeyhun, “Turkey, Russia to jointly monitor Karabakh peace deal”, *Anadolu Agency*, 11.11.2020.
- Celikpala, Mithat, “From A Failed Satate To A Weak One? Georgia And Turkish-Georgian Relations”, *The Turkish Yearbook of International Relations*, Vol. 36, 2005, p. 159-199.
- Edwards, Matthew, “The New Great Game and the new great gamers: disciples of Kipling and Mackinder”, *Central Asian Survey*, Vol. 22, No. 1, 2003, pp. 83-102.
- Erkul, Nuran, “Turkey’s gas imports from Iran see sharp fall in 2020”, *Anadolu Agency*, 26.02.2021.
- Gabellini, Giacomo, *La parabola: Geopolitica dell’unipolarismo statunitense*, Anteo Edizioni, Vicenza, 2012.

---

⁴⁶ “‘Turkey has a clear objective of reinstating the Turkish Empire’, Armenian PM says”, *France 24 English*, 02.10.2020, <https://www.youtube.com/watch?v=qHXrRLV4IJE>, accessed: 08/05/2021.

Више о неоосманским амбицијама Турске у контексту овог питања видети: Дарко Танасковић, „Сан о Османском царству неће нестати након Ердогана“, *Нови Стандард*, 14.10.2020, приступљено: 10/05/2021.

- Keddie, Patrick, "What's Turkey's role in the Nagorno-Karabakh conflict?", *Al Jazeera*, 30.10.2020.
- Menabde, Giorgi, "Restoration of Aziz Mosque in Adjara Reignites Debate Over Ottoman Legacy in Georgia", *The Jamestown Foundation*, 08.02.2016.
- Merkezi, Haber, "Aliyev says Azerbaijan destroyed \$1 bln worth of Armenian equipment using Turkish drones", *Yeni Şafak*, 15.10.2020.
- Official Website of Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs.
- Özcelik, Yusuf, "Development and Establishment of Political Identity in the Republic of Azerbaijan", *Euxeinos. Governance and Culture in the Black Sea Region*, No. 9 – 03, 2013, pp. 27-28.
- Özkan, Behlül, "Who gains from the "no war no peace" situation? A critical analysis of the Nagorno-Karabakh conflict", *Geopolitics*, Vol. 13, No. 3, 2008, pp. 572-599.
- Ozmen, Merve Yildizalp, "Turkey, Azerbaijan agree to deepen cultural cooperation", *Anadolu Agency*, 02.03.2021.
- Öztarsu, Mehmet Fatih, "Military relations of Turkey and Azerbaijan", *Strategic Outlook*, Vol. 1, No. 2, 2011, pp. 70-85.
- Tadić, Dejan, „Primena koncepta meke moći u ruskoj spoljnoj politici u 21. veku“, *Međunarodna politika*, Vol. LXVIII, br. 1, 2016, str. 112-132.
- Toksabay, Ece, "Turkish arms sales to Azerbaijan surged before Nagorno-Karabakh fighting", *Reuters*, 14.10.2020.
- Yilmaz, Harun, "The Soviet Union and the Construction of Azerbaijani National Identity in the 1930s". *Iranian Studies*, Vol. 46, N. 4, 2013, pp. 511-533.
- Вуковић, Небојша, „Случај Арцаха и одбрана Р. Српске (1)“, *Нови Стандард*, 24.11.2020.
- Гајић, Александар, *Нова велика игра: геополитичко надметање у каспијском подручју*, Нова српска политичка мисао, Београд, 2009.
- Кувекаловић-Стаматовић, Јованка, „Интеграциони пут Ирана на евроазијском простору“, *Интеграциони процеси у Евроазији* (ур. Душан Пророковић и Ана Јовић-Лазивић), Институт за међународну политику и привреду, 2019, стр. 163-187.
- Пророковић, Душан Н., „Улога Шангајске организације за сарадњу у промени равнотеже снага у Централној Азији“, *Политика националне безбедности*, Београд, Година IX, Вол. 15, бр. 2/2018, стр. 79-95.

- Танасковић, Дарко, „Сан о Османском царству неће нестати након Ердогана“, *Нови Стандард*, 14.10.2020.
- “«Газпром» намерен закупать в Туркменистане больше газа”, *Arzum News*, 29.01.2021.
- “Georgia’s Foreign Trade in 2020”, *Civil Georgia*, 20.01.2021.
- “Russia Reinforces Area In Armenia Close To Azeri And Iranian Border”, *Iranintl.com*, 03.05.2021.
- “‘Turkey has a clear objective of reinstating the Turkish Empire’, Armenian PM says”, *France 24 English*, 02.10.2020.
- “Turkey’s Overlooked Role in the Second Nagorno-Karabakh War”, Haldun Yalçinkaya, 21.01.2021, *The German Marshall Fund of the United States*.
- “Turkey–Azerbaijan Military Cooperation Deepens to the Tune of \$200 Million”, *Asbarez*, 12.05.2010.
- “Turkey–Azerbaijan–Georgia summit to boost strategic partnership”, *Daily Sabah*, 17.02.2021.
- “UK, Turkey, Ireland – Georgia’s top investing countries in 2019”, *Agenda*, 10.03.2020.
- “Ukraine crisis: Transcript of leaked Nuland-Pyatt call”, *BBC*, 07.02.2014.
- “Visit of Foreign Minister Mevlüt Çavuşoğlu to Azerbaijan”, *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs*, 06.10.2020.
- „Вахан Јегиазарјан – Јулски рат Јерменије и Азербејџана“, Филип Живановић, *Печат*, 24.07.2020.
- „Заявление Президента Азербайджанской Республики, Премьер-министра Республики Армения и Президента Российской Федерации“, *Президент России*, 10.11.2020.

THE CAUCASIAN VECTOR OF CONTEMPORARY TURKISH FOREIGN POLICY

Abstract: Ever since the collapse of the Soviet Union and the creation of new Caucasian states, and especially after the Justice and Development Party came to power, followed by a more active appearance on the international scene, the Caucasus has been one of Turkey's regional foreign policy priorities. Starting from the demanding process of raising Turkey to the rank of a regional player and the complex conjuncture of the Caucasus, which consists of a complex of structural problems, unresolved and layered disputes and many interested actors, the article seeks to clarify the determinants and characteristics of Turkey's modern policy towards this region. For that purpose, the historical narrative method, description, content analysis and generalizations will be used.

Developed political, economic and energy relations and military alliance with Azerbaijan, ever stronger cooperation with Georgia, realized and planned regional infrastructure and energy projects and expressed diplomatic and military role in the recently concluded war in Nagorno-Karabakh directly testify to the importance of this area and multidimensional and ambitious regional policy of Turkey. To this end, the research focus will largely aim at shedding light on the principles and activities of Turkey's Caucasus policy, including its involvement in the dynamics of the frozen conflict and the recently ended Nagorno-Karabakh conflict, with an emphasis on examining regional reactions and possible responses of regional (the Russian Federation and Iran) and local actors.

Keywords: Turkey, Caucasus, Nagorno-Karabakh, Russian Federation, IR Iran.